

Razvijanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi

Kadić, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:604372>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ**

Marina Kadić

RAZVIJANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Zagreb, srpanj, 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ**

Marina Kadić

RAZVIJANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Tomislav Krznar

Zagreb, srpanj, 2024.

Sadržaj

Sažetak.....	4
1. Uvod.....	6
2. Pojam kritičkog mišljenja.....	8
2.1. Kritičko mišljenje kroz povijest.....	11
2.2. Kritičko mišljenje u odgojno-obrazovnim ustanovama.....	13
2.3. Utjecaj medija na razvoj kritičkog mišljenja	14
2.4. Uloga roditelja i odgojitelja u medijskom obrazovanju.....	17
2.5. Matthew Lipman i multidimenzionalno mišljenje.....	18
3. Intelektualni razvoj djeteta predškolske dobi	23
3.1. Razvojna psihologija J. Piageta	23
3.2. Utjecaj okruženja na intelektualni razvoj	25
4. Odgojno-obrazovne metode i aktivnosti za poticanje kritičkog mišljenja.....	27
4.1. Metode za oblikovanje kritičkog mišljenja.....	28
4.2. Primjeri aktivnosti za razvoj kritičkog mišljenja.....	29
5. Zaključak	34
6. Literatura	36

Sažetak

Ovaj rad se bavi istraživanjem i analizom kompetencije kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi, s posebnim naglaskom na praktične metode i aktivnosti za njegov razvoj. Razmatraju se različite metode koje mogu pomoći u poticanju kritičkog mišljenja, uključujući istraživačke aktivnosti, igre, rasprave i projekte. Cilj rada je prikazati kako ove aktivnosti mogu doprinijeti razvoju djetetove sposobnosti za refleksiju, analizu i donošenje kritički promišljenih odluka. Ističe se važnost uloge odraslih kao vodiča i podrške u ovom procesu, kao i potreba za stvaranjem okruženja koje omogućuje djeci da slobodno izražavaju svoja mišljenja i sudjeluju u konstruktivnim raspravama. Zaključno, rad naglašava potrebu za obogaćivanjem dječjih svakodnevnih aktivnosti sadržajima koji potiču kritičko mišljenje kako bi se osigurao njihov cjeloviti razvoj i pripremili ih za izazove budućnosti.

Ključne riječi: kritičko mišljenje, djeca predškolske dobi, odgoj i obrazovanje, metode poticanja kritičkog mišljenja, razvoj vještina

Summary

This thesis investigates and analyzes the competence of critical thinking among preschool children, with a particular emphasis on practical methods and activities for its development. It examines various methods that can help foster critical thinking, including research activities, games, discussions, and projects. The aim of the thesis is to demonstrate how these activities can contribute to the development of a child's ability to reflect, analyze, and make critically informed decisions. The importance of the role of adults as guides and support in this process is highlighted, as well as the need to create an environment that allows children to freely express their opinions and participate in constructive discussions. In conclusion, the thesis emphasizes the need to enrich children's daily activities with content that encourages critical thinking to ensure their holistic development and prepare them for future challenges.

Keywords: critical thinking, preschool children, education, methods of encouraging critical thinking, skill development

1. Uvod

Djeca su poput neoblikovane gline, uče promatrajući i upijajući svijet oko sebe iako se do 60-ih godina se vjerovalo da se djeca trebaju samo igrati. No djeca posjeduju prirodnu znatiželju i čuđenje, a filozofija nas uči da su sumnja, čuđenje, i znatiželja početak filozofije. Prema Ćurko, Fisher u svojoj knjizi „Teaching Children to Think“ iz 2005. objašnjava zašto su djeca „rođeni govornici:

„Oni brbljaju, opisuju, zapitkuju i raspravljaju skoro cijelo vrijeme. Takav njihov razgovor upravo potiče razvoj njihovog mišljenja, dovodi ih do rasuđivanja, dokazivanja, traženja uzroka, objašnjavanja događaja, struktura i smisla njihova iskustva.“ (Ćurko, 2017; str. 175)

U današnjem sve kompleksnijem društvu, sposobnost kritičkog mišljenja postaje ne samo poželjna, već i neophodna vještina za uspješno snalaženje u različitim životnim situacijama. Kako bismo osigurali razvoj takve sposobnosti od najranijih dana, predškolsko obrazovanje postaje ključna faza u formiranju temelja za buduće kritičke mislioce. Tema ovog završnog rada je upravo usmjerena na važnost i strategije razvoja kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi.

U prvom poglavlju ovog rada definirat ću pojam kritičkog mišljenja i pratiti njegov razvoj kroz povijest filozofije, jer kritičko mišljenje ne može postojati bez filozofske osnove. Bit će razmotreno kako se kritičko mišljenje definira te kako je taj koncept razvijan i interpretiran kroz različite epohe i filozofske pravce.

Nadalje, u poglavlju „Spoznajni razvoj djeteta predškolske dobi“ istražiti ću teoriju intelektualnog razvoja Jeana Piageta, koja je ključna za razumijevanje procesa razvoja kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi. Kroz analizu Piagetovih stadija razvoja, istražiti ću kako se kritičko mišljenje oblikuje i napreduje u ranom djetinjstvu.

Treće poglavlje određuje ulogu medija i utjecaj roditelja i odgojitelja na razvoj kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi. Ovdje ću analizirati kako mediji utječu na formiranje mišljenja djece, kao i kako roditelji i odgojitelji mogu aktivno poticati razvoj kritičkog mišljenja kroz interakciju i primjeren odgojni pristup.

Za kraj, kroz četvrto poglavlje ću istražiti koncept filozofije za djecu i primjere aktivnosti za poticanje kritičkog mišljenja u predškolskom obrazovanju. Kroz ovo poglavlje, sagledat ću kako se filozofski pristup može integrirati u obrazovni proces kako bi se potaknuo razvoj kritičkog mišljenja već u ranim godinama djetinjstva.

Kroz istraživanje literature, primjere iz prakse i analizu relevantnih studija, nastojat ću pružiti dublji uvid u strategije i metode koje se mogu koristiti kako bi se potaknuo razvoj kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi. Konačno, cilj ovog istraživanja je pružiti praktične smjernice i preporuke za odgojitelje, roditelje i sve ostale dionike u procesu odgoja i obrazovanja djece u predškolskoj dobi. Razvijanje kritičkog mišljenja od ranih godina ne samo da doprinosi individualnom razvoju djeteta, već ima i širi društveni značaj, pomažući u stvaranju generacije sposobne za rješavanje kompleksnih problema i donošenje informiranih odluka. Kroz promišljeno i ciljano obrazovanje možemo osigurati da djeca razviju vještine potrebne za suočavanje s izazovima budućnosti i postanu aktivni i angažirani članovi društva.

2. Pojam kritičkog mišljenja

Kritičko mišljenje je izuzetno složen i raznolik pojam, što otežava stvaranje jednostavne i sveobuhvatne definicije. U posljednjih nekoliko desetljeća, kritičko mišljenje postalo je sve prisutnije i često se povezuje s književnošću, kazalištem, glazbom, filmom i likovnim umjetnostima, gdje se koristi za kritičku analizu i promišljanje o djelima tih umjetnosti. Kritičko mišljenje postaje alat za osvještavanje niza problema suvremenog društva, poput medijske manipulacije, rodne ravnopravnosti, marginaliziranih grupa i odnosa prema različitostima (Rosanda Žigo, 2015).

Za bolje razumijevanje kritičkog mišljenja, najprije ću definirati i objasniti što ono jest i kako se razvijalo kroz povijest. Govorit ću o kritičkom mišljenju kao procesu razvoja kod djece predškolske dobi, promatrajući ga ne samo kao skup kognitivnih vještina, već i kao skup znanja, vještina i vrijednosti. Također ću se osvrnuti na najznačajnije mislioce koji su doprinijeli razvoju kritičkog mišljenja, od antike do današnjih dana.

Prema Ćurko, kritičko je mišljenje način mišljenja u kojem bi trebalo izbjegavati emocionalne sadržaje i proizvoljna načela. Ono treba biti nepristrano, te se oslanjati na zdrav razum i konzistentnu argumentaciju. Većina obrazovnih sustava bazira se na pamćenju činjenica koje se ne procesuiraju kritički, baziraju se na kratkotrajnom pamćenju, tj. učenju napamet. Djecu bi trebalo učiti da u mnoštvu informacija koje dobivaju i koje su im dostupne prepoznaju i upotrijebe one točne i korisne, a to mogu naučiti razvijanjem kritičkog mišljenja (Ćurko, 2017).

Kritičko mišljenje je razumno i refleksivno mišljenje usmjereno na odlučivanje o tome u što vjerovati ili što učiniti. Ono omogućava djeci da analiziraju informacije, prepoznaju logičke veze i donose odluke. Razvijanjem ovih vještina, djeca postaju sposobnija za suočavanje s kompleksnim problemima i donošenje promišljenih odluka u različitim životnim situacijama.

Suprotna vrsta mišljenja kritičkom mišljenju je reproduktivno mišljenje. Reproductivno mišljenje predstavlja proces i rezultat osnovnog usvajanja i razumijevanja informacija koje se svode na ponavljanje onoga što se misli ili onoga što netko drugi misli. Ovaj način mišljenja često zanemaruje individualnost i refleksivnost pojedinca. Na primjer, osoba s reproduktivnim mišljenjem, čitajući određeni tekst, ponavljat će pročitano bez dodatnog propitivanja, s osnovnim razumijevanjem, koristeći iste rečenične strukture kao u tekstu. S

druge strane, osoba s kritičkim mišljenjem, čitajući isti tekst, neće se zadovoljiti pukim ponavljanjem pročitane informacije, već će je kritički propitivati i dubinski analizirati (Mrdeža, 2017).

Kritičko mišljenje nije samo po sebi vjerovanje, već proces razmišljanja. Ono može služiti za provjeru ispravnosti određenih vjerovanja, ali samo po sebi ne može biti vjerovanje.

U suvremenom društvu postaje sve važnije vježbati kritičko mišljenje zbog česte manipulacije informacijama kojima smo izloženi. Ponekad se čak i sam izraz „kritičko mišljenje“ koristi manipulativno, privlačeći publiku ili opravdavajući neutemeljenu kritiku koja nema stvarni cilj. Međutim, kritičko mišljenje nije ništa od toga i ne bi smjelo biti (Ćurko, 2017; str. 10–11).

Ljubetić ističe kako je kritičko mišljenje jedna od najvrjednijih vještina koje roditelj može prenijeti na svoje dijete te mu tako pomoći u razvoju njegovih akademskih vještina i vještina uspješnog rješavanja problema tijekom života. Potičući djetetovo kritičko mišljenje, roditelji omogućuju izgradnju njegova samopouzdanja, postavljaju temelje budućeg formalnog obrazovanja i razvijaju ljubav za cjeloživotno učenje (Ljubetić, 2012).

Idealne osobine koje bi trebao imati svaki kritički mislilac, prema Ennisu (2011), su:

1. Brinuti o istinitosti svojih uvjerenja i opravdanosti svojih odluka, uključujući:
 - Traženje alternativnih hipoteza, objašnjenja, zaključaka, planova, izvora i otvorenost za iste.
 - Ozbiljno promišljanje tuđih gledišta.
 - Nastoje biti dobro informirani.
 - Podržavanje stava samo ako je pravodobno argumentiran.
 - Korištenje vlastitih sposobnosti kritičkog mišljenja.
2. Brinuti se da svi razumiju i jasno predstave stav o kojem govori, uključujući:
 - Razjasniti i slušati tuđe stavove i argumente.
 - Biti jasni i precizni u onome što želimo reći koliko god to situacija zahtijeva
 - Održavanje fokusa na zaključku ili pitanju.
 - Traženje i iznošenje argumenata.
 - Uzimanje u obzir cjelokupne situacije.
 - Biti svjesni, ali i kritični svojih temeljnih uvjerenja.
3. Brinuti o dobrobiti svake osobe, izbjegavajući zastrašivanje ili zbunjivanje drugih svojim kritičkim mišljenjem, te uzimajući u obzir osjećaje i razumijevanje drugih.

Učenjem kritičkog mišljenja, tj. njegovim razvijanjem, poboljšavaju se razumijevanje, komunikacija, logičko zaključivanje, interpretacija vještina slušanja, ali i sposobnost sumnje u ono što nije dobro utemeljeno ili objašnjeno. Možda je najznačajnija, ali i najpreciznija, definicija među svima ta da je „kritičko mišljenje kao light philosophy” (Ćurko, 2017; str. 13).

U ovom radu kritičko mišljenje djece predškolske dobi analizirat će kao cjelovit skup znanja, vještina i vrijednosti (Slika 1.), uzimajući u obzir kognitivni i emocionalni razvoj koji je detaljnije objašnjen u poglavlju „Intelektualni razvoj djeteta predškolske dobi”.

KOMPETENCIJA KRITIČKOG MIŠLJENJA		
Kategorija znanja	Kategorija vještina	Kategorija vrijednosti
znanja o kritičkom mišljenju	vještina postavljanja pitanja,	odgovornost
znanja o pojmu i sudovima	vrednovanja i argumentiranja	otvorenost na raspravu
znanja o raspravi, argumentu i objašnjenju	vještina sinteze i strukturiranja informacija	samopouzdanje
znanja o valjanosti argumenata, pogreškama u argumentaciji, pravilima prirodne dedukcije	vještina vođenja rasprave	znatiželja
znanja o definiciji i diviziji	vještina kritičkog (aktivnog) slušanja, čitanja i pisanja	uvažavanje tuđeg mišljenja
znanja o kriterijima određenja točnih informacija i pouzdanih izvora informacija	vještina kritičkog donošenja odluka i rješavanja problema	suradnja
znanja o različitim temama o kojima se kritički promišlja i raspravlja	vještina kreiranja vizije i predlaganja rješenja	tolerancija
...	vještina zamišljanja mogućih situacija	empatija
	vještina sagledavanja fenomena iz različitih perspektiva	asertivnost
		jednakost
		sloboda
		...

Slika 1. Analiza kompetencija kritičkog mišljenja prema kategorijama znanja, vještina i vrijednosti (prema Buchberger, 2020, Buchberger, I. i Milanović, M., 2023)

U kontekstu hrvatske obrazovne politike koja se fokusira na rano i predškolsko razdoblje, značajan je *policy* dokument pod nazivom „*Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*” (MZOS, 2015). Kurikulum je jedan od najvažnijih dokumenata koji određuje kako bi trebao izgledati rad odgojitelja u dječjem vrtiću. Kritičko mišljenje se spominje u temeljnim vrijednostima i značajkama kurikuluma u vrtiću. Prema Kurikulumu vrijednosti usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje ka osiguravanju individualne i društvene dobrobiti te bi iz perspektive povijesti, kulture, suvremenih događaja i projekcija budućnosti trebale unaprijediti intelektualni, društveni, moralni, duhovni i motorički razvoj djece. Vrijednosti koje Kurikulum ističe su: znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost, autonomija i kreativnost, a kritičko promišljanje navodi se u znanju. Ističe važnost učenja i znanja za razvoj djece i društva te naglašava ulogu vrtića u poticanju aktivnog učenja kroz istraživanje i igru. Kroz takav pristup, djeca razvijaju samopouzdanje i temelje za cjeloživotno učenje.

Pod humanističke značajke ističe: *kada se stvara kurikulum usmjeren na razvoj djeteta, fokus je na poticanju njegovih sposobnosti, a ne na poslušnosti i prilagođavanju*. Djeca se potiču da samostalno i kritički razmišljaju, a njihove ideje se cijene. Također, naglašava se jačanje njihovog identiteta i samopoštovanja (MZOS, 2015).

2.1. Kritičko mišljenje kroz povijest

Povijest kritičkog mišljenja obuhvaća širok spektar filozofskih, intelektualnih i društvenih pokreta koji su se razvijali tijekom vremena, od antičkih filozofa do suvremenih teoretičara. Osnovna ideja kritičkog mišljenja je sposobnost propitivanja, analiziranja i kritičkog procjenjivanja ideja, tvrdnji i institucija kako bi se postiglo dublje razumijevanje i promjena.

Sam čin filozofiranja predstavlja kritičko mišljenje te filozofija od svojih početaka potiče filozofe na razmišljanje koje izražavaju kroz čuđenje i traganje za istinom. Promišljanje svaki čovjek ima u svojoj naravi kao želju za znanjem.

Tragove poticanja na kritičko mišljenje možemo pronaći još u predsokratovaca, a prvi poznati učitelji kritičkog promišljanja bili su sofisti. Sofisti su, kako se često navodi, za novac podučavali vještinu argumentiranja, točnije rečeno govorničkog umijeća. Oni su poznati kao učitelji uvjeravanja. Svoje učenike su najčešće pripremali za rasprave na sudovima i rasprave u političkim forumima.

Prema Ćurko, sofisti zastupaju relativizam te tvrde kako ne postoji nešto općevažeće i općevrijedno. Upravo tome se Sokrat protivio te pokušavao potvrditi suprotno (Ćurko, 2017; str. 17).

Sokrat nije ostavio nikakve pisane zapise o svom životu i filozofiji, pa saznajemo o njegovoj metodi i idejama uglavnom iz zapisa njegovih učenika. Najvažniji izvor informacija o Sokratu je njegov učenik Platon. Sokrat je isticao važnost dijaloga u procesu obrazovanja i učenja. Nastojao je približiti filozofiju svima, potičući ih da postavljaju i razmišljaju o uobičajenim pitanjima koja ih zanimaju. Na taj način, odvajao se od ostalih filozofa svog vremena koji su se uglavnom bavili prirodnom filozofijom.

Sokratova metoda obuhvaća dva ključna koraka. Prvi korak naziva se ironija, gdje Sokrat kroz dijalog učeniku otkriva njegovo neznanje, ukazujući na to da se njegovo dosadašnje znanje često oslanja na predrasude i neprovjerene tvrdnje. Drugi korak je majeutika, gdje učenik putem pitanja učitelja sam dolazi do spoznaje.

Analiziranje izjava, traženje njihovih opravdanja, uočavanje njihovih nedostataka te aktivno sudjelovanje učenika u procesu razumijevanja su temeljni elementi kritičkog mišljenja koji se pojavljuju u Sokratovoj metodi poučavanja.

Sokratova metoda i danas se primjenjuje u obrazovanju, prvenstveno zbog toga što omogućava učenicima da dublje i trajnije razumiju, shvate i zapamte gradivo. Potiče ih se na aktivno i samostalno rješavanje problema te povezivanje novih informacija s prethodno stečenim znanjem. Osim toga, metoda Sokratovog dijaloga jača sposobnost rasuđivanja i samosvijesti kod učenika, dok nastavnicima omogućava uvid u razumijevanje i znanje njihovih učenika (Beović, 2022).

U razdoblju renesanse, ponovno se ističu antički ideali i postavljanje čovjeka u središte proučavanja, što je potaknulo razmišljanje o novim temama poput političkog uređenja, ljudskih prava i crkvenih doktrina. Erazmo Roterdamski ističe važnost basni kao izvora praktičnog promišljanja, tvrdeći da one sadrže snažne poruke za svakodnevni život i mogu služiti kao vježba za razvijanje kritičkog mišljenja (Ćurko, 2017. 33 str.). On smatra da su basne izvrstan poticaj za promišljanje i aktiviranje naših mentalnih sposobnosti zbog pouka koje se kriju iza svake priče. Naravno, trebao je pronaći nešto što bi potaknulo kritičko razmišljanje, ali istovremeno ne bi bilo previše apstraktno za mlade u toj dobi. Kao rješenje, predložio je primjenu basni, koje se i danas koriste na radionicama za razvoj kritičkog mišljenja kod djece. (Dundić, M. i Ćurko, B., 2019.)

Francis Bacon bio je engleski filozof i državnik te se smatra prvim teoretičarom koji se bavio kritičkim mišljenjem. Autor je djela *O poboljšanju i unapređenju učenja, Božanskog i ljudskog (1605.)*, koje obuhvaća glavne teme i ideje koje nastavlja usavršavati u kasnijim djelima te njim pokušava opovrgnuti stoljetnu dominaciju Aristotela. Knjiga *O poboljšanju i unapređenju učenja* može se smatrati priručnikom o tome kako ne treba učiti i o tome koje su najizrazitije greške u ljudskom prihvaćanju znanja (Ćurko, 2017; str. 34). Glavna pouka je da „sva znanja koja primamo potrebno vlastitim umnim naporom preispitati i tek onda ih ili odbaciti ili prihvatiti, što jest cilj kritičkog mišljenja” (Ćurko, 2017; str. 38).

Svoje stavove, koje možemo povezati s kritičkim mišljenjem Bacon je zapisao u *Novom Organonu* na latinskom jeziku. Dok je studirao na Cambridgeu, shvatio je da stara skolastička filozofija ne pruža ljudima nikakva konkretna znanja, tj. da je više štetna nego korisna. Prave spoznaje su one koje povećavaju ljudsku sposobnost djelovanja u svijetu („čovjek je samo ono što spoznaje“), a takve spoznaje ljudi mogu steći samo ako prvenstveno „izvrše čišćenje ljudskog duha”, tj. ako se prije svega oslobode različitih usađenih predrasuda ili lažnih pojmova („idola“). Smatrao je da postoje četiri vrste tih predrasuda: Predrasude koje su karakteristične

za ljude kao vrstu („idoli plemena“, *idola tribus*), predrasude koje su karakteristične za svakog pojedinca zbog njegovih osobnih nedostataka što proistječu iz odgoja i navika („idoli špilje“, *idola specus*), Predrasude koje proizlaze iz korištenja jezika kao sredstva komunikacije prilagođenog prosječnom nivou inteligencije („idoli trga“, *idola fori*) te predrasude do kojih dolazi kada se nekritički prihvaćaju dogmatske tvrdnje raznih filozofa („idoli teatra“, *idola theatri*). Prve tri vrste predrasuda („plemena“, „špilje“ i „trga“) smatrao je usađenim u ljudski duh, a zadnju vrstu osobinama koja se ostvaruju u društvenom životu i nisu urođeni. Predrasuda se ljudi mogu osloboditi ako odbace lažne autoritete i lažan intelekt te se potpuno oslone na iskustvo i posmatranje pojava (Bacon, 1986).

Vrlo je bitno spomenuti i psihologa i pedagoga Johna Deweyja koji se smatra ocem modernog kritičkog mišljenja i vrlo je važna osoba u odgoju i obrazovanju predškolske djece. Iako Dewey ne upotrebljava pojam kritičko mišljenje, već „refleksivno mišljenje“ riječ je o istom pojmu što uočavamo u njegovoj definiciji „refleksivnog mišljenja“: „Aktivno, uporno i pažljivo razmatranje bilo kojeg uvjerenja ili oblika znanja u svjetlu osnova od kojih se sastoji i zaključcima kojima teži, predstavlja refleksirajuću misao.“ (Dewey, 1933; str. 6).

Prema Ćurko, Dewey ističe tri temeljne navike koje su potrebne za razvoj kritičkog mišljenja: suspenzija suda, konstantna sumnja te dugotrajno i sustavno propitivanje. U svom djelu *Kako mislimo* naglašava važnost „učenja za mišljenje“ kao odrednicu koji bi svaki obrazovni sustav trebao njegovati. Poticanje i uvježbavanje kritičkog mišljenja najvažniji je zadatak obrazovanja, dok kritizira učenje činjenica napamet bez kritičkog propitivanja. Učenje za mišljenje je kompromisno rješenje u kojem bi svaki učenik trebao biti u mogućnosti kritički filtrirati sve informacije koje pristižu do njega (Ćurko, 2017; str. 71). U svojem djelu "*Kako mislimo*", Dewey je nastojao potaknuti nastavnike i odgojitelje da prakticiraju kritičko mišljenje i usvoje strategije za njegovo poticanje kod učenika. Dewey je istaknuo važnost kritičkog mišljenja u obrazovanju i učenju, naglašavajući da učenici često nedostatkom te sposobnosti imaju poteškoće u suočavanju sa svakodnevnim problemima. Motivaciju za ovu temu Dewey je pronalazio upravo u potrebama i izazovima s kojima se učenici susreću. (Krasnodenski, 2023, str. 15)

2.2. Kritičko mišljenje u odgojno-obrazovnim ustanovama

Razvoj kritičkog mišljenja postaje sve važniji u suvremenom društvu jer demokratizacija zahtijeva aktivne građane koji razmišljaju, preispituju, vrednuju i donose odluke. Osim toga, tehnološki napredak i brze promjene, zajedno s povećanjem dostupnosti informacija, dodatno podupiru potrebu za jačanjem kritičkog mišljenja pa bi tako razvijanje

kritičkog mišljenja trebao biti glavni cilj obrazovanja (prilagođeno prema Buchberger, I., Bolčević, V. i Kovač, V., 2017). Uloga nastavnika i odgojitelja nije samo u prenošenju znanja, već i u oblikovanju načina na koji učenici misle, analiziraju i koriste informacije. Kroz aktivno poticanje i podržavanje kritičkog mišljenja, nastavnici i odgojitelji igraju ključnu ulogu u pripremi učenika za život u kompleksnom i dinamičnom društvu.

Dijete nije pasivni primatelj informacija; ono koristi kognitivne strategije i prethodno znanje kako bi integriralo i rekonstruiralo informacije unutar svog konceptualnog sustava. Način razmišljanja, kako kod djece tako i kod odraslih, povezan je s njihovim životnim iskustvom i sociokulturnim kontekstom. Dijete postupno uči oslobađati svoje mišljenje od subjektivnih iskustava i prihvaćati tuđa gledišta ili se prilagođavati novim predmetima učenja.

Kritičko mišljenje poboljšava kvalitetu učenja i poučavanja, potiče dubinsko razumijevanje i metakognitivno procesuiranje informacija. Pomaže učenicima da lakše prate i usvajaju složeni nastavni sadržaj te razvijaju samostalnost u donošenju zaključaka, što smanjuje zaboravljanje naučenog. Također, potiče samoevaluaciju i razvoj samoreguliranog učenja, olakšava prepoznavanje i izdvajanje relevantnih informacija te stimulira intelektualne procese. Kritičko mišljenje je prenosivo između različitih nastavnih predmeta i korisno u svakodnevnom životu izvan učionice (prilagođeno prema Buchberger, I., Bolčević, V. i Kovač, V., 2017).

S brzim globalnim promjenama nastaju nove znanstvene teorije koje zahtijevaju prilagodbe u obrazovnim sustavima. Nažalost, obrazovni sustavi sve više naglašavaju kratkotrajno memoriranje informacija, zanemarujući odgojnu ulogu. Kao rezultat toga, društvo sve više podsjeća na šareni cirkus prepun reklama, dok građani postaju nesvjesni potrošači. (Ćurko, B.; Kragić, I. 2008.)

U konačnici, kako bismo omogućili učenicima da se razvijaju u cjelovite osobe sposobne za promišljanje i donošenje odluka, nužno je unaprijediti kritičko mišljenje. Zato ćemo se u nastavku posvetiti odgojno-obrazovnim aktivnostima i metodama za poticanje kritičkog mišljenja.

2.3. Utjecaj medija na razvoj kritičkog mišljenja

Mediji su sredstva za prenošenje informacija koja služe za informiranje, edukaciju, oblikovanje javnog mišljenja i zabavu. U današnje vrijeme, osim tradicionalnih medija kao što su tisak, radio i televizija, imamo i digitalne medije poput interneta i streaming platformi, kao i nove medije koji uključuju podcaste, vlogove i YouTube kanale. Internet nije nužno negativan za razvoj djeteta, jer je to sredstvo koje pojedinac kontrolira odabirom informacija koje će pregledavati iz raznolikog spektra dostupnih sadržaja (Beović, 2022).

U suvremenom dobu, mediji su postali glavni izvor informacija i često oblikuju naše mišljenje o svijetu oko nas. Iako mogu pružiti vrijedne informacije, njihova uloga nije uvijek neutralna ili objektivna. Pretjerana izloženost i oslanjanje na medijske sadržaje mogu značajno utjecati na našu sposobnost da kritički procjenjujemo informacije koje primamo. Ovaj fenomen je posebno opasan jer može smanjiti našu svjesnost o pristranosti i manipulaciji u medijima. Kako Hercigonja primjećuje: „Pretjerana ovisnost o medijskom odobravanju i potvrđivanju, otupljuje čovjekovu kritičnost prema istinama pa često pojedinac i ne primjećuje kako su mediji u suštini subjektivni, sugestivni, selektivni i manipulativno agresivni.“ (Hercigonja, 2019; str. 4) Ova izjava naglašava potrebu za razvijanjem kritičkog mišljenja kako bismo mogli razlučiti prave informacije od manipulativnih sadržaja. Mediji često svojim sadržajem određuju kako će ljudi misliti, govoriti i što će raditi. Oni postavljaju teme i obrasce ponašanja koje ljudi slijede, što smanjuje potrebu za vlastitim razmišljanjem i preispitivanjem stvari (Hercigonja, 2019).

Kritičko razmišljanje o medijskim porukama omogućuje nam odabir korisnih informacija i odbacivanje onih koje su prazne ili lažne. Prema Deweyevom modelu obrazovanja, dijete koje se uči razmišljati i promišljati o stvarima oko sebe neće automatski prihvaćati medijske poruke, bilo da su one propagandne, političke ili vjerske. Takva osviještena osoba ne kritizira bez argumenata i ne napada one s različitim idejama, već prepoznaje i odbija manipulacije koje dolaze od medija. Kritički osviješten pojedinac lakše uočava manipulaciju koju mediji provode te kroz kritičko promišljanje selekcionira i odbacuje isprazne i lažne poruke (Miliša i Ćurko, 2010).

Ponašanje, govor i razmišljanje pojedinca često su pod utjecajem sadržaja koje plasiraju mediji. „Svejedno je, naime, smatra li se odgoj formativnim ili informativnim djelovanjem jer, ako to djelovanje nije istovremeno i sudjelovanje i ako nije komunikacija, onda je manipulacija.“ (Polić, 1993)

U medijskom kontekstu, ovo znači da bi mediji trebali omogućiti prostor za kritičku analizu i diskusiju, umjesto da jednostavno prenose informacije koje publika pasivno konzumira. Unaprijed određene teme i obrasci ponašanja smanjuju potrebu za razmišljanjem i preispitivanjem.

Kako bismo bolje razumjeli utjecaj medija, potrebno je razmotriti i pozitivne i negativne aspekte njihovog djelovanja na kritičko mišljenje.

Pozitivni čimbenici medija na kritičko mišljenje djece	Negativni čimbenici medija na kritičko mišljenje djece
• Televizija može informirati, educirati i poticati na izražavanje. • Utječe na formiranje djetetova vokabulara i jezičnu komunikaciju. • Kvalitetni programi mogu pokazati svijet kao sigurno utočište i potaknuti povjerenje. • Mogućnost istraživanja različitih kultura, rasa, tradicija putem određenih medija. • Televizija bi trebala poticati kreativnu igru kod djece. • Važno je da televizija djecu upućuje na manipuliranje predmetima i izražavanje vlastitih ideja. • Računalni mediji, poput videoigara, mogu poticati prakticiranje slijeđenja uputa, rješavanje problema i logike te razvoj prostornih i vizualnih vještina. • Internet omogućuje pristup informacijama i učenju, ali također potiče svijest o važnosti kritičkog razmišljanja i sigurnosti na internetu.	• Prekomjerno gledanje televizije može ograničiti djetetovu igru na određene aktivnosti i sadržaje, te učiniti igru više imitirajućom nego kreativnom. • Neki sadržaji televizije, posebno nasilni, mogu utjecati na djetetovo ponašanje i izazvati strahove te noćne more. • Djeca koja prečesto igraju kompjuterske igre mogu razviti ovisnost i izložiti se nasilju, te razvijati ili pojačavati negativne stereotipe. • Internet može biti izvor dezinformacija i nepouzdanih informacija, te predstavljati rizik za sigurnost osobnih podataka i privatnosti. • Nedostatak kvalitetnih sadržaja prilagođenih djeci predškolske dobi. • Nasilni sadržaji u medijima mogu poticati agresivno ponašanje kod djece. • Programi koji ne rješavaju sukobe na miran način mogu povećati strah djece i izazvati osjećaj nestabilnosti. • Programi koji nude samo modele postignuća kroz uporabu oružja i nasilja mogu oblikovati pogrešne vrijednosti kod djece.

Tablica 1. Pozitivni i negativni čimbenici medija na razvoj kritičkog mišljenja kod djece (Mrdeža, 2017)

2.4. Uloga roditelja i odgojitelja u medijskom obrazovanju

Roditelji i odgojitelji imaju ključnu ulogu u medijskom obrazovanju djece. Njihova uloga je osigurati da djeca koriste medije na siguran, produktivan i odgovoran način te ih usmjeravati prema sadržajima koji potiču razvoj kritičkog mišljenja i medijske pismenosti. Razgovor s djetetom o njegovim interesima i omiljenim sadržajima pomaže roditelju da bolje razumije ulogu medija u djetetovom životu. Aktivno gledanje televizije zajedno s djetetom može biti korisno, iako mnogim roditeljima može biti teško odabrati prikladne emisije zbog nedostatka vremena za pregledavanje ogromnog sadržaja koji se nudi. To može dovesti do problema kad dijete pita zašto nešto ne smije gledati dok njegovi vršnjaci smiju. U takvim situacijama, zajedničko gledanje sporne emisije i razgovor o viđenom može pomoći roditeljima da bolje procijene je li emisija prikladna za dijete (Mikić, 2004).

Jedan od najvažnijih aspekata je postavljanje jasnih pravila i granica u korištenju medija. Roditelji trebaju ograničiti vrijeme koje djeca provode pred ekranom i osigurati da su izložena primjerenim sadržajima. Postavljanje vremenskih ograničenja i kontrola sadržaja može pomoći u sprječavanju ovisnosti o medijima i izloženosti neprimjerenim sadržajima (Beović, 2022).

Uloga medijske kulture u obrazovanju sve je značajnija u suvremenom društvu, gdje se od učenika traži ne samo usvajanje informacija već i sposobnost kritičkog promišljanja i samostalnog zaključivanja. Integracija medijske pismenosti u nastavni proces može omogućiti učenicima razvoj tih ključnih vještina. Osim toga, kvalitetan pristup učenju i podučavanju zahtijeva angažirane i educirane učitelje koji aktivno potiču kreativnost, istraživanje i kritičnost. U tom kontekstu, Bedenković Lež i Šušnjara Raić (2021) naglašavaju važnost medijske kulture i kompetentnih učitelja u stvaranju samosvjesnih i samopouzdanih pojedinaca spremnih za izazove suvremenog života:

“Medijska kultura kao sastavni dio nastavnog procesa mogla bi tome uvelike pripomoći. Naravno, neophodan uvjet za to su educirani učitelji koji poučavaju samostalnom radu i zaključivanju, a ne nude gotove istine. Učitelji, koji stvaraju uvjete za promjene, preuzimaju rizike, usmjeravaju učenike te potiču kreativnost, istraživanje i kritičnost. Na taj će se način učenici razviti u samokritične, samopouzdate, odrasle osobe koje će se znati samostalno

snalaziti u različitim životnim situacijama.” (Bedeniković Lež, M. i Šušnjara Raić, S. 2021; str. 137)

2.5. Matthew Lipman i multidimenzionalno mišljenje

Matthew Lipman, istaknut kao vodeći suvremeni teoretičar kritičkog mišljenja 70-ih godina, često nazivan utemeljiteljem *Filozofije za djecu*, pedagoškog modela koji sadrži viziju idealne strukturu društva. Lipman ističe promicanje misaonih vještina od najranije dobi kao osnovnu svrhu obrazovanja kojoj je glavna zadaća razvoj vlastitog mišljenja. Cilj pokretanja *Filozofije za djecu* bio je razviti tehnike mišljenja kod djece, koristeći njihovu prirodnu znatiželju i želju za znanjem, te započeti uvježbavanje kritičkog mišljenja i prosuđivanja u ranijoj dječjoj dobi (Ćurko, 2017; str. 176).

Filozofija s djecom smatra se mladom filozofskom disciplinom pa tako i dijelom „filozofije u praksi”. Filozofijom u praksi pripadaju i filozofsko savjetovanje, sokratovski dijalog i filozofija s tvrtkama, iako je filozofija za djecu najrazrađenija i najraširenija u svijetu (Ćurko, 2017).

Naglašava važnost dijaloga u razvoju mišljenja uzrečicom: „*učimo se misliti za sebe misleći s drugima*” (Luketić, 2019; str. 8), te tako uvodi filozofski, odnosno sokratovski dijalog kao osnovnu metodu istraživanja i prakticiranja filozofije s djecom. Ovaj dijalog bistri misli i unaprjeđuje socijalne vještine i čini individualno mišljenje prihvatljivo u širem društvenom kontekstu. Lipman započinje uvođenjem djece s promišljanjem o temeljnim ljudskim pitanjima poput pravde, dobra i zla, istine pa tako i slobode i odgovornosti (Ćurko, 2017; str. 212). Nakon uvoda i poticanja dječje znatiželje, djeca se podučavaju kvalitetnoj raspravi, što stručnjaci nazivaju filozofskim procesom. Cilj je razviti kod djece multidimenzionalno mišljenje koje uključuje kritičko, kreativno i skrbno mišljenje. Ovaj pristup ne samo da obogaćuje njihovo obrazovanje, već ih priprema za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvu. Detaljnije o multidimenzionalnom mišljenju u sljedećem poglavlju.

Zaključno, filozofija za djecu ima nekoliko ključnih ciljeva i koristi koje su važne za cjelokupni razvoj djeteta:

- 1. Razvoj kritičkog mišljenja:** Djeca se potiču na postavljanje pitanja, propitivanje pretpostavki i analiziranje argumenata. Ovo im pomaže da postanu samostalni mislioci sposobni za donošenje utemeljenih odluka.

2. **Poboljšanje komunikacijskih vještina:** Kroz filozofske diskusije, djeca uče jasno izražavati svoje misli, slušati druge s poštovanjem i konstruktivno sudjelovati u raspravama.
3. **Jačanje socijalnih vještina:** Sudjelovanje u dijalozima pomaže djeci da razumiju i cijene različite perspektive, razvijaju empatiju i uče kako surađivati s drugima.
4. **Osnaživanje emocionalne inteligencije:** Rasprave o moralnim i etičkim pitanjima pomažu djeci da bolje razumiju svoje emocije i osjećaje drugih, što doprinosi njihovom emocionalnom razvoju.
5. **Poticaj na kreativno mišljenje:** Filozofske aktivnosti potiču djecu na maštovito razmišljanje i inovativno rješavanje problema. (prilagođeno prema Ćurko, 2017 i Luketić, 2019)

Lipmanov pristup integrira filozofiju u obrazovni sustav na način koji je prilagođen djeci. Filozofske rasprave su osmišljene tako da budu razumljive i prilagođene za njihovu dob, omogućujući im da se bave složenim temama na način koji je pristupačan i poticajan. Na primjer, kroz čitanje filozofskih priča ili novela, djeca se uvode u apstraktne pojmove i teme na konkretan način, što im pomaže da razviju dublje razumijevanje i sposobnost kritičkog mišljenja (Ćurko, B., 2017; Beović, P., 2022).

Filozofija za djecu također igra važnu ulogu u stvaranju inkluzivnog obrazovnog okruženja. Promicanjem dijaloga i razmjene mišljenja, djeca uče vrednovati različitost i razvijaju svijest o važnosti socijalne pravde i etike. Naposljetku, filozofija za djecu ima dugoročan utjecaj na njihov osobni i akademski razvoj. Djeca koja sudjeluju u filozofskim raspravama često pokazuju bolje akademske rezultate, veću motivaciju za učenje i bolje razvijene socijalne vještine. Ovaj pristup ima potencijal transformirati obrazovanje, čineći ga više usmjerenim na razvoj cjelovite osobe koja je sposobna kritički razmišljati, kreativno rješavati probleme i suosjećati s drugima. Kroz filozofiju za djecu, Lipman je pokazao kako obrazovanje može biti alat za osnaživanje pojedinaca i izgradnju boljeg društva.

Prema Ćurko (2017), Matthew Lipman vjeruje da kroz radionice filozofije za djecu, osim razvoja kritičkog mišljenja, potičemo i razvoj kreativnog i skrbnog mišljenja, stvarajući tako višedimenzionalni pristup razmišljanju.

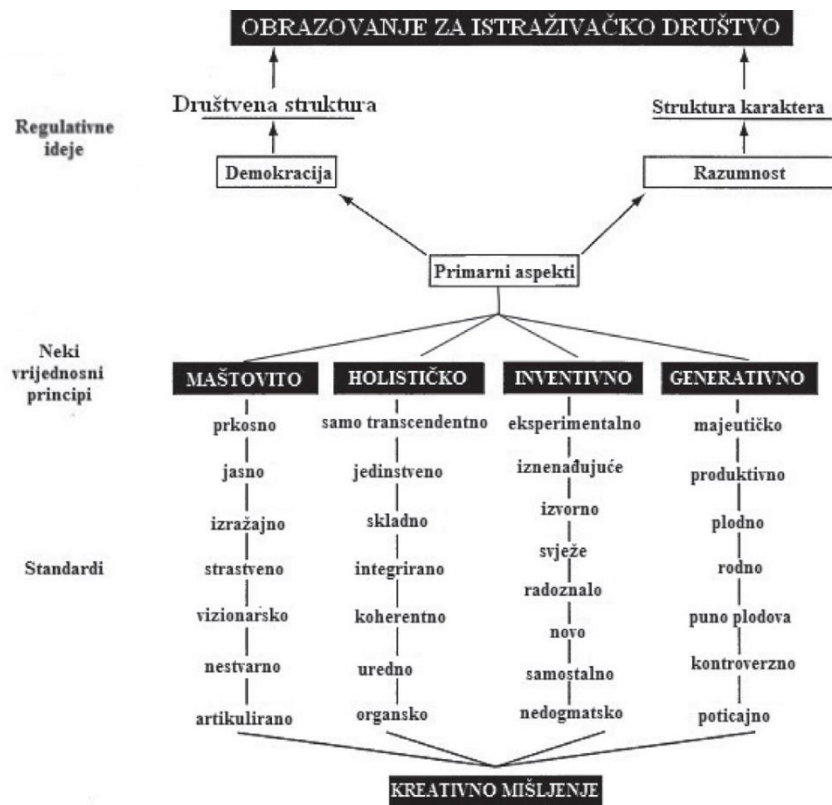
Kreativno mišljenje odnosi se na sposobnost kreiranja novih i originalnih ideja, rješavanja problema na inovativan način, te razmišljanja izvan okvira uobičajenih pogleda na svijet. Ono pomaže djeci da razviju fleksibilnost uma, istraživački duh i samopouzdanje u vlastite sposobnosti.

Kreativno mišljenje predstavlja snagu koja ne samo da stvara nove smjernice i istražuje mogućnosti, već i aktivno razvija i mijenja postojeće ideje. Kao konstruktivni proces, ono generira inovativne pristupe koje pretvara u djela, kako je istaknuto u riječima Ćurka:

„Kreativno mišljenje je inventivno (kreira nove smjernice), istražujuće (istražuje nove mogućnosti i ideje), razvijajuće (razvija nove ideje), mijenjajuće (novim pristupima i idejama mijenja postojeće stanje, ideje, mišljenja), generirajuće (stvara nove pristupe, ideje koje nanovo stvaraju nove pristupe i ideje), ono je i konstruktivno jer konstruira nove ideje i provodi ih u djelo.“ (Ćurko, 2017; str. 194-195)

Kreativno mišljenje i kritičko mišljenje dijele ključnu sličnost u tome što su obje kognitivne metode. To znači da se oba pristupa bave procesima promatranja, prosuđivanja i zaključivanja, pružajući uvid u način razmišljanja ljudi (Luketić, 2019). Vještine kao što su prihvaćanje, transfer, donošenje odluka, predviđanje, planiranje, rješavanje problema, postavljanje hipoteza, prosuđivanje i ekstrapolacija moraju objediniti i kritičko i kreativno mišljenje (Ćurko, 2017).

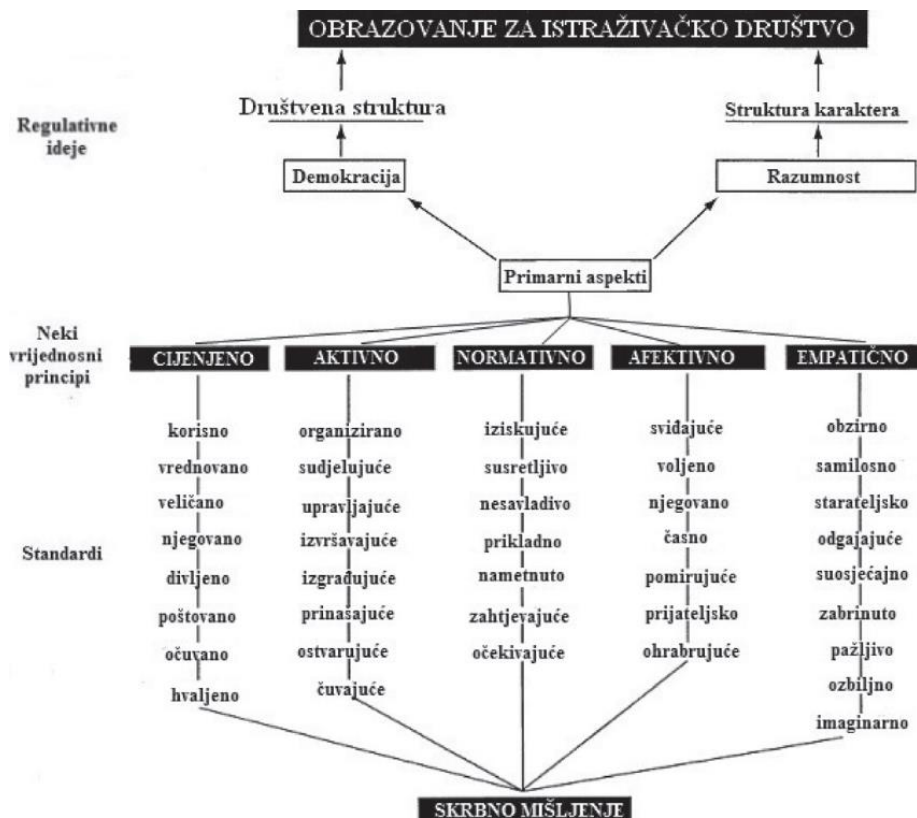
Lipman detaljno prikazuje karakteristike kreativnog mišljenja:

Slika 2. Karakteristike kreativnog mišljenja prema Lipmanu (Ćurko, 2017; prema Lipman, 2003)

Nadalje, zadnja sastavnica multidimenzioniranog mišljenja je skrbno mišljenje koje uključuje empatiju, moralno rasuđivanje i brigu za druge. Ovaj aspekt podrazumijeva razumijevanje i uvažavanje emocija, potreba i perspektiva drugih ljudi, te promicanje etičkih i socijalno pravednih odluka.

Prema Lipmanu, sve sastavnice skrbnog mišljenja prikazane su na slici 3.:

Slika 3. Karakteristike skrbnog mišljenja prema Lipmanu (Ćurko, 2017; str. 201)

Prema Ćurko, razmatranje različitih aspekata mišljenja pruža dublji uvid u kompleksnost intelektualnog procesa te bez zadnje komponente multidimenzionalnog mišljenja vrednovanje ne bi bilo moguće:

„Skrbno mišljenje zatvara krug multidimenzionalnog mišljenja. Kritičko mišljenje ispituje konzistentnost, utemeljenost i materijalnu vrijednost nekog stava, problema ili mišljenja. Kreativno mišljenje kreira rješenje zadanog problema, pruža mnoštvo alternativnih i novih mogućnosti, da bismo na kraju, uz ponovno kritičko procesuiranje, došli do konačne odluke, stava ili rješenja. Kroz sav taj proces provlače se određene vrijednosti koje pomažu u tom procesu i koje aksiološki utemeljuju taj proces s obzirom na onog tko provodi taj proces.” (Ćurko, 2017; str. 201)

Multidimenzionalno mišljenje kombinira ove tri komponente kako bi pojedincima omogućilo da pristupe problemima i situacijama s više perspektiva i dubljim razumijevanjem. U obrazovnom kontekstu, poticanje multidimenzionalnog mišljenja kod djece može pomoći u razvoju njihovih kognitivnih, socijalnih i emocionalnih vještina, te ih pripremiti za složene izazove s kojima će se suočavati u životu

3. Intelektualni razvoj djeteta predškolske dobi

Intelektualni razvoj naziva se još i kognitivni ili spoznajni razvoj, a odnosi se na proces sazrijevanja i stjecanja kognitivnih sposobnosti kod djece, koji omogućuje razumijevanje svijeta oko njih, rješavanje problema, donošenje odluka te apstraktno razmišljanje. Ovaj proces obuhvaća različite aspekte razvoja koji se mijenjaju s godinama, uključujući percepciju, pažnju, pamćenje, jezik, logičko razmišljanje i apstraktno mišljenje.

Dječji intelektualni razvoj obično prati određene faze ili stadije, a jedan od najpoznatijih modela koji opisuje ove faze je Piagetova teorija kognitivnog razvoja koja će biti obrađena u nastavku.

3.1. Razvojna psihologija J. Piageta

Jean Piaget je utemeljio teoriju intelektualnog razvoja koja identificira četiri glavne faze kroz koje svaka osoba prolazi u stalnom i nepromjenjivom redosljedu. Prema njegovoj teoriji, ove faze su senzomotorička, predoperacijska, faza konkretnih operacija i faza formalnih operacija.

Prva faza kognitivnog razvoja započinje rođenjem i traje sve do navršene druge godine. U senzomotoričkoj fazi, kao što samo ime implicira, djeca su uključena u aktivnosti opažanja i motoričke aktivnosti.

Piaget vjeruje da dojenčad i mala djeca koriste svoje osjetne organe poput očiju, ušiju i ruku kako bi „mislila“, dok još uvijek nisu sposobna provoditi složene mentalne operacije. U ovom razdoblju, tipično je da djeca ponavljaju slučajna ponašanja koja su motivirana primarnim potrebama. Također, primjećuje se namjerno ponašanje u kojem djeca svjesno koordiniraju svoje sheme kako bi riješila jednostavne probleme, te se razvija sposobnost mentalnog predočavanja. Međutim, Berk ističe kako su mnoge studije sugerirale da djeca pokazuju razumijevanje i sposobnosti ranije nego što je to vjerovao Piaget (Berk, 2015; str. 226).

U dobi od 2 do 7 godina, djeca ulaze u fazu predoperacija, koja se ističe znatnim napretkom u sposobnosti mentalnog predočavanja. Najuočljivija promjena je u ovoj sposobnosti, na primjer, kroz igru pretvaranja, djeca vježbaju i jačaju nove predodžbene sheme, dok kroz crtanje počinju razumijevati da slike mogu predstavljati simbole. Prema Piagetu, ključni nedostatak u predoperacijskom mišljenju je egocentrizam, što znači da djeca ne mogu razlikovati perspektivu drugih ljudi od vlastite. Drugi nedostatak je nedostatak konzervacije, što znači da djeca ne razumiju da se određena svojstva tvari ne mijenjaju, čak i ako im se promijeni vanjski izgled, kao što je na primjer količina vode u različitim posudama ili težina

objekata koji su promijenili oblik. Još jedan nedostatak koji se spominje je odsutnost hijerarhijske klasifikacije (Bugge, 2002).

Prema Piagetu, shvaćanje konzervacije razvija se tijekom faze konkretnih operacija, koja se pojavljuje od kraja 7. do 11. godine. Piaget vjeruje da je ova faza ključna prekretnica u kognitivnom razvoju, gdje mišljenje postaje znatno logičnije, fleksibilnije i organiziranije, sve više nalikujući na mišljenje odraslih nego na mišljenje mlađe djece.

Faza formalnih operacija odvija se u razdoblju od 11. godine nadalje. Tijekom ovog razdoblja, djeca razvijaju sposobnost apstraktnog, sistematičnog i znanstvenog razmišljanja, te postaju sposobna za hipotetičko-deduktivno zaključivanje. Kada se suoče s problemom, oni započinju s hipotezom ili pretpostavkom o varijablama koje bi mogle utjecati na ishod, iz koje deduktivno izvlače logičan i provjerljiv zaključak. Druga važna značajka faze formalnih operacija je sposobnost propozicijskog razmišljanja - adolescenti su u mogućnosti procijeniti logiku premisa ne oslanjajući se na okolnosti stvarnog svijeta (Berk, 2015; str. 255-256).

Navedene faze, od senzomotoričke do formalnih operacija, ključne su za razvoj kritičkog mišljenja jer djeca postupno razvijaju sposobnost apstraktnog razmišljanja, logičkog zaključivanja i razumijevanja konzervacije. Razumijevanje razvojnih faza omogućuje nam dublje razumijevanje djeteta, što nam omogućuje prilagodbu aktivnosti njihovim individualnim stadijima razvoja i sposobnostima. Ova teorija naglašava važnost poticanja dječjeg istraživačkog duha i razvoja kritičkih sposobnosti kroz sve faze kognitivnog razvoja.

Prema Brković (2011), analiza svih razvojnih faza pokazuje da Jean Piaget vidi inteligenciju kao osnovu i sredstvo prilagodbe pojedinca svojoj okolini. Razvojne faze mogu se opisati pomoću nekoliko ključnih pojmova:

1. Univerzalnost – kognitivne sposobnosti i razvoj univerzalni su u svim kulturama (senzomotorna faza, predoperacijska faza, faza konkretnih operacija, faza formalnih operacija).
2. Nepromjenjivost redoslijeda i različita brzina – sve osobe u kognitivnom razvoju prolaze kroz razvojne faze istim redoslijedom ne preskačući ih.
3. Samoregulacija i ravnoteža – kognitivni konstruktivizam (individualna gradnja znanja) – organizam je samoregulacijski sustav koji treba pronaći obrazac prema kojem će uspješno uskladiti interakciju sa svojom sredinom kako bi se postigla ravnoteža.

4. Transformacija (pretvaranje) i ireverzibilnost (nepovratnost) – svaka prethodna razvojna faza je preduvjet za razvoj novog. Kada dijete dostigne viši razvojni stupanj, ne vraća se više na niži.
5. Postupnost u razvoju – nastupanje nove faze razvoja ne događa se iznenadno – ono proizlazi iz prethodnog stupnja razvoja.
6. Učenje i razvoj su neovisni – razvoj je pretpostavka učenju.
7. Geneza logike – kognitivni razvoj boji sve ostalo (npr. spoznaja prethodi razvoju jezika) (Brković, 2011; str. 77-78)

3.2. Utjecaj okruženja na intelektualni razvoj

Okruženje u kojem dijete odrasta ima značajan utjecaj na njegov intelektualni razvoj. U ovoj fazi, djeca su posebno osjetljiva na svoje okruženje i aktivno upijaju informacije. Pravilno strukturirano i poticajno okruženje može pružiti širok spektar znanja i stimulirati razvoj djetetovih kognitivnih vještina.

Obitelj, prvenstveno roditelji, također imaju ključnu ulogu u poticanju intelektualnog razvoja djeteta. Kroz interakciju s roditeljima i članovima obitelji, djeca su izložena različitim jezičnim, kognitivnim i socijalnim poticajima koji potiču razvoj govora, kritičkog razmišljanja i društvenih vještina. Osim toga, igračke, knjige i ostali oblici stimulativnih materijala mogu pružiti djetetu priliku za istraživanje i učenje.

Djeca u vrtiću kroz strukturirane aktivnosti, igru i interakciju s vršnjacima i odgojiteljima, stječu nove vještine, uče rješavati probleme i razvijaju samopouzdanje. Kvalitetni vrtići pružaju poticajno okruženje koje potiče intelektualni rast djeteta, promičući istraživački duh i kreativnost.

Ljubetić (2012) naglašava važnost dopuštanja dječjih pogrešaka jer su one poticaj za kritičko razmišljanje i traženje alternativnih rješenja, pritom vježbajući različite misaone operacije. Osim toga, odrasli imaju važnu ulogu u poticanju dječjeg kritičkog mišljenja putem postavljanja pitanja tijekom aktivnosti.

Kasnije tijekom djetetovog razvoju, može se dogoditi da odbija učiti ono što smatra dosadnim, prisilnim ili iscrpljujućim, a posebno ono što ne može povezati sa zabavom. Međutim, aktivnosti koje su primjerene i privlačno osmišljene za dijete postaju zanimljive, zabavne, uključuju ga i potiču njegovu znatiželju. Kada odrasli pokazuju interes za djetetovu igru i učenje, to mu daje dodatni poticaj za aktivnosti koje poduzima. Kritičko mišljenje je jedna

od najvrjednijih vještina koje roditelj može prenijeti na svoje dijete, što mu pomaže u razvoju akademskih sposobnosti i vještina u rješavanju problema tijekom života (Ljubetić, 2012).

Poticanjem djetetove samostalnosti i razvojem komunikacijskih vještina podržava se njegov intelektualni napredak, što kasnije rezultira razvijenim kritičkim mišljenjem. Također je važno stvarati okruženje u kojem se cijeni različitost mišljenja i potiče otvorena rasprava. Kroz sudjelovanje u debatama, raspravama i timskim aktivnostima, djeca uče kako argumentirano izražavati svoje stavove, razumjeti perspektive drugih i tražiti kompromise.

U konačnici, kontinuirana podrška, poticanje radoznalosti i stvaranje poticajnog okruženja ključni su čimbenici u razvoju djetetovog intelektualnog kapaciteta i kritičkog mišljenja. Ovaj proces zahtijeva strpljenje i podršku odraslih kako bi se osiguralo da djeca razviju svoj potencijal i postanu aktivni, samopouzdana i kritički promišljeni pojedinci.

4. Odgojno-obrazovne metode i aktivnosti za poticanje kritičkog mišljenja

ERR sustav je djelotvoran obrazovni proces u kojem učenik, koristeći strategije poput evokacije, razumijevanja značenja i refleksije, aktivno uči na temelju vlastitog iskustva. Tako stječe dublje razumijevanje naučenog i sposoban je primijeniti stečeno znanje u novim situacijama, izražavajući ga vlastitim riječima. ERR sustav omogućava učenicima da, kroz evokaciju, razumijevanje značenja i refleksiju, koriste strategije aktivnog učenja kako bi učili iz vlastitog iskustva. Učenici na taj način razumiju ono što su naučili i primjenjuju svoje znanje u novim situacijama (Mrdeža, 2017). Struktura nastavnog sata po ERR sustavu odgovara tradicionalnim etapama nastavnog sata što možemo vidjeti na Slici 4.

Slika 4. Suodnos EER sustava s etapama nastavnog sata (Bjelanović Dijanić, 2012)

Evokacija je uvodni dio sata osmišljen da potakne učenike na aktivno prisjećanje svega što već znaju o zadanoj temi. Cilj je uključiti ih u proces učenja, povećati njihovu motivaciju i interes te jasno naznačiti što će se raditi u sljedećoj fazi (Bjelanović Dijanić, 2012; prema Steele i dr., 2001a).

Razumijevanje značenja predstavlja središnji dio sata koji se odnosi na usvajanje novih informacija ili ideja. Cilj ove faze je održati aktivnost, interes i angažiranost učenika postignut tijekom evokacije, osigurati njihovu kontinuiranu uključenost i samopraćenje te podržati njihove napore u praćenju vlastitog razumijevanja (Bjelanović Dijanić, 2012; prema Steele i dr., 2001a). Postoji niz metoda kojima se to može ostvariti, a glavna razlika u odnosu na tradicionalni pristup novom gradivu je ta što se ove metode oslanjaju na konstruktivistički pristup. Učenici sami stvaraju svoje znanje, umjesto da ga pasivno primaju od učitelja. Osim toga, naglasak je na interaktivnom učenju i suradničkim odnosima (Bjelanović Dijanić; 2012),

Refleksija je završni dio sata s nekoliko važnih ciljeva: ujediniti postojeće i novo znanje kako bi se postiglo trajno učenje, omogućiti učenicima da izraze naučene informacije svojim riječima i tako proširuju svoj rječnik te na koncu potaknuti razmjenu ideja među učenicima (Bjelanović Dijanić, 2012; prema Steele i dr., 2001a).

4.1. Metode za oblikovanje kritičkog mišljenja

Nastavnici i odgojitelji imaju na raspolaganju različite metode za svaku fazu, koje odabiru prema obrazovnim ciljevima, sadržaju lekcija, vlastitom i iskustvu djece te vremenskim ograničenjima. Naravno, nisu sve metode prikladne za sve situacije. Stoga ću u ovom radu opisati samo nekoliko metoda koje se mogu primijeniti s djecom predškolske dobi. U fazi evokacije, pored brainstorminga, često se primjenjuju tehnike poput grozdova, konceptualnih tablica, rotirajućeg pregleda i Vennovih dijagrama, što se također može primijeniti i u fazi refleksije. Za fazu razumijevanja značenja često se koriste metode čitanja poput INSERT-a i vođenog čitanja (Mrdeža, 2017):

- Grozdovi su način učenja gdje učenici slobodno razmišljaju o temi u manjim grupama. Svatko piše svoje ideje oko ključne riječi ili pojma, povezujući ih zajedno. Novi pojmovi se dodaju sve dok se ne istekne vrijeme ili dok ne nestane ideja. Na kraju, ideje se analiziraju i zajednički se prikazuju.
- Mentalna mapa je posebna vrsta dijagrama koja prikazuje ideje na jedinstven način. Njihova izrada temelji se na asocijacijama i mašti te ih se može koristiti u različite svrhe kao što su postizanje ciljeva, rješavanje problema i organiziranje informacija.
- INSERT (*Interactive Notating System for Effective Reading and Thinking*) je tehnika čitanja koja počinje aktivnim preispitivanjem postojećeg znanja i postavljanjem relevantnih pitanja. Nakon toga, tekst se označava različitim simbolima kako bi se istaknule različite vrste informacija: poznate, nove, kontradiktorne ili zbunjujuće. Ova metoda omogućuje učenicima aktivno praćenje vlastitog razumijevanja tijekom čitanja.
- Konceptualna tablica je korisna metoda koja omogućuje usporedbu više pojmova ili problema. Ova metoda prikazuje se u formi tablice, pojmovi se upisuju vodoravno, dok se kriteriji usporedbe upisuju okomito.
- Oluja ideja, ili *brainstorming*, je tehnika u kojoj se nastoji kreirati što više ideja u kratkom vremenu, bez kritiziranja. Može se koristiti s cijelom skupinom, u grupama ili parovima. Ideje se bilježe i kasnije evaluiraju.

- Rotirajući pregled koristi se u grupnom radu gdje svaka grupa odgovara na pitanje, a zatim se listovi s odgovorima prosljeđuju do sljedeće grupe koja nadopunjava odgovore. Rotacija se nastavlja sve dok se svaka grupa ne vrati na svoje početno pitanje.
- Vennov dijagram se koristi za vizualizaciju odnosa između dva pojma, ističući sličnosti i razlike. Sastoji se od dva djelomično preklapajuća kruga, pri čemu se sličnosti zapisuju u presjeku, a razlike u preostalim dijelovima kruga.
- Vođeno čitanje je metoda u kojoj nastavnik postavlja pitanja nakon što učenici pročitaju određeni dio teksta. Ova tehnika potiče učenike da razmišljaju o pročitanoj i predviđaju što će se zbiti u idućem dijelu.

4.2. Primjeri aktivnosti za razvoj kritičkog mišljenja

Guć (2019) istražuje utjecaj odgoja, obrazovnih institucija i medija na formiranje moralnih uvjerenja te naglašava važnost njihovog svjesnog reflektiranja i kritičkog procesuiranja kako bismo ih istinski prihvatili kao svoje osobne vrijednosti:

„Većinu moralnih uvjerenja i stavova prihvaćamo kao svoje bez dubljeg promišljanja. Ta uvjerenja dobivamo odgojem, u obrazovnim institucijama, putem medija i svega ostalog što vrši utjecaj na nas. Većinu tih uvjerenja ne prihvaćamo kritički, već ih jednostavno prihvaćamo. Temeljno pitanje je koliko smo svjesni tih ideja, koliko smo ih reflektirali, koliko smo ih kritički procesuirali prije nego smo ih prihvatili kao svoje. Tek osvještavanjem tih uvjerenja, njihovim reflektiranjem, kritičkim procesuiranjem, racionalnim prihvaćanjem ona uistinu postaju naša osobna uvjerenja.“ (Guć, 2019; str. 717)

Ključna komponenta kritičkog mišljenja je sposobnost procjene izjava drugih ljudi. Budući da informacije dobivene od drugih nisu uvijek točne, važno je da djeca nauče kritički razmišljati o njima. Već s tri godine djeca razumiju da ljudi ponekad komuniciraju netočne informacije i da su neki pojedinci pouzdaniji izvori od drugih. Međutim, u mnogim kontekstima čak i starija djeca ne uspijevaju kritički procijeniti izvore (Heyman, 2008).

Poticanje kritičkog mišljenja kod djece nije samo pitanje sazrijevanja, već zahtijeva svjesne napore u poučavanju djece kako bi naučili, prepoznali i analizirali motive iza izjava drugih. Odrasli imaju ključnu ulogu u ovom procesu, kroz razgovore koji objašnjavaju različite motive za laganje i manipulaciju te kroz poticanje djece da razviju sposobnost kritičkog razmišljanja.

Slijedom toga, predložiti ću nekoliko aktivnosti koje su osmišljene za poticanje razvoja kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi. Aktivnosti poput igre, priča i istraživačkih

aktivnosti mogu poslužiti kao izvrstan alat roditeljima i odgojiteljima u promicanju kritičkog razmišljanja kroz kvalitetno i interaktivno vrijeme provedeno s djecom.

- *Istraživačke aktivnosti*

Prema Slunjski (2011), istraživačke aktivnosti se mogu podijeliti na dvije vrste: aktivnosti istraživanja i aktivnosti eksperimentiranja. Aktivnosti istraživanja su nesustavne i neplanirane aktivnosti koje djeci omogućuju visok nivo autonomije. To uključuje manipuliranje objektima radi odgovora na temelju poduzete akcije. Aktivnosti eksperimentiranja uključuju namjerno mijenjanje određenih aspekata pojave i promatranje učinaka tih promjena. Ove aktivnosti su usmjerene ka postizanju specifičnih ciljeva, zahtijevaju detaljno planiranje i vođenje od strane odrasle osobe, dok djeca imaju manju razinu autonomije.

Djeca predškolske dobi svakodnevno sudjeluju u istraživačkim aktivnostima jer u svom okruženju neprestano otkrivaju nove i nepoznate stvari i pojave. Njihova znatiželja, odvažnost i neustrašivost često ih motiviraju da samostalno istražuju nepoznato. Djeca nadograđuju, prilagođavaju i mijenjaju svoje postojeće znanje i razumijevanje kroz kontinuiranu interakciju s okolinom i neprestano istraživanje. Osim što razvijaju maštu, kreativnost i sposobnost samostalnog učenja putem tih aktivnosti, djeca također razvijaju kritičko mišljenje. (Milanović, 2022; prema Ljubetić, 2012; Martinović, 2015)

- *Igra*

Iako prvotno predstavlja dječju zabavu, može imati širu ulogu u poticanju razmišljanja i učenja. Kada se obogaćuje sadržajem koji potiče kritičko razmišljanje, igra postaje baza za istraživanje, učenje i razvoj vještina. Djeca aktivno sudjeluju u oblikovanju aktivnosti tijekom igre, što im omogućuje stvaranje i nadogradnju znanja. Također, igra pruža priliku za razvoj vještina formiranja i iznošenja ideja te razumijevanje i poštivanje različitih perspektiva kroz interakciju s drugom djecom.

Iako postoji mnogo različitih vrsta igara za djecu s obzirom na različite elemente dječjeg razvoja, neke se ističu zbog svog potencijala za poticanje kritičkog razmišljanja kod predškolske djece. Stoga u nastavku izdvajam igre koje se koriste u nastavi Male filozofije. Mala filozofija je program filozofije za djecu koji se održava u Privatnoj osnovnoj školi Nova u Zadru i Osnovnoj školi Stjepana Radića u Bibinjama od školske godine 2007./2008. Ovaj program je specifično prilagođen učenicima trećeg i četvrtog razreda, ali može se prilagoditi i za djecu predškolskog uzrasta (prema Ćurko, B. i Kragić, I. 2009):

- a. *Igra asocijacija*: Učenici povezuju slične pojmove kako bi došli do rješenja povezanog s temom sata. Ovaj oblik aktivnosti prvenstveno potiče razvijanje kreativnog razmišljanja, ali isto tako izaziva učenike da primjene svoje već formirano kritičko i skrbno mišljenje o datoj temi.
- b. *Zagonetke*: Potiču apstraktno razmišljanje učenika, potičući ih na pronalaženje rješenja bez direktnog otkrivanja.
- c. *Akrostihovi*: Učenici traže riječi karakteristične za temu sata za svako zadano slovo, potičući analitičko razmišljanje.
- d. *Igra pojmova*: Omogućuje učenicima izražavanje vlastitih asocijacija i usporedbu s odgovorima kolega, potičući refleksiju i komunikaciju.
- e. *Pogodi tko?*: Prepoznavanje filozofa i njihovih međusobnih odnosa na temelju prezentacije, potiče poznavanje povijesti filozofije.
- f. *Priče*: Svaki sat Male filozofije obuhvaća barem jednu priču ili često više njih povezanih s temom tog sata. Te priče pružaju konkretne primjere razmatrane teme, potiču postavljanje novih pitanja i omogućuju učenicima da se poistovjete s likovima u priči. Omogućuju učenicima poistovjećivanje s likovima i razmišljanje o etičkim i moralnim pitanjima.
- g. *Pitanja*: Učenici su potaknuti na postavljanje pitanja i razmišljanje o različitim aspektima teme sata.
- h. *Igrokaz*: Učenici preuzimaju uloge filozofa i izražavaju njihove teze i argumente o određenoj temi, potičući argumentirano izražavanje mišljenja.

- *Priče*

Prema Milanović, postoji mnogo koristi od pričanja priča, neke od njih koje su relevantne za ovaj rad uključuju: razvoj mašte, kreativnosti i imaginacije; jačanje vještina razmišljanja, uključujući zamišljanje i predviđanje situacija te rješavanje problema; razvoj vještina učenja, poput razumijevanja, pamćenja i koncentracije; poticanje aktivnog slušanja i komunikacijskih vještina; učenje važnosti razumijevanja i prihvaćanja različitih perspektiva; povećanje samopouzdanja kroz iznošenje vlastitih priča, ideja i stavova te sudjelovanje u priči (Milanović, 2022).

Iako djeca spontano pričaju priče u slobodno vrijeme ili tijekom drugih aktivnosti, ovdje ćemo istaknuti primjere strukturiranih aktivnosti pričanja priča koje potiču kritičko mišljenje kod predškolske djece (prilagođeno prema Williams, 2009 i Milanović, 2022).

a. *Slušanje priča*

Ova aktivnost se odnosi na to da odgojitelj ili roditelj priča priče, a djeca slušaju. Priče mogu biti iz dječjih knjiga ili osmišljene od strane odgojitelja/roditelja, a ideja je da se djecu potakne na aktivno slušanje te usmjeravanje i zadržavanje koncentracije.

b. *Priče zamišljanja*

Ova praksa se oslanja na ideju da djeca imaju mogućnost odabira tema prema kojima bi trebala oblikovati svoju priču, potičući njihovu kreativnost, sposobnost vizualizacije, predviđanja događaja i planiranja iz različitih perspektiva. Djeca kroz takve aktivnosti postupno uče procjenjivati informacije s obzirom na perspektivu osobe koja ih iznosi, kao i prepoznavati nedostatke ili ispravnosti različitih gledišta, uključujući i svoje vlastite.

c. *Kutija priča / Story box*

Ova aktivnost temelji se na konceptu postavljanja različitih sličica u jednu kutiju koje predstavljaju različite objekte, osobe ili situacije o kojima djeca trebaju smisliti priču. Djeca mogu koristiti jednu sličicu kao temelj za priču, no kako bi potaknuli dublje razmišljanje i kreativnost, mogu izvući više sličica i kombinirati ih kako bi stvorili jedinstvenu priču. Sličice koje se koriste u ovom slučaju mogu prikazivati životinje, godišnja doba, vremenske prilike, svakodnevne predmete ili osobe s različitim zanimanjima. Ova vrsta aktivnosti potiče razvoj kritičkog mišljenja kroz procese razumijevanja, sinteze, mašte, predviđanja, te stvaranja i izražavanja ideja.

d. *Slaganje priča pomoću sličica*

Ova metoda se temelji na korištenju sličica, obično četiri ili pet, koje kada se postave u ispravan redoslijed formiraju priču. Djeci se može dati zadatak da samostalno slože sličice bez ikakvih uputa, ili im se mogu dati sličice koje su pogrešno poredane, a njihov zadatak je ispraviti redoslijed. Nakon što slože sličice, poželjno je da svako dijete ispriča priču drugoj djeci koristeći redoslijed koji je postavilo.

Nakon svake aktivnosti bilo bi dobro poticati djecu na raspravu s odraslima i vršnjacima. Kroz rasprave djeca dijele, provjeravaju i nadograđuju znanja, te razvijaju vještine argumentiranja, prihvaćanja različitih perspektiva, suradnje i kritičkog promišljanja. Rasprave trebaju biti unutar relevantnog konteksta i uključivati pitanja koja potiču dublje promišljanje.

Osim gore navedenih aktivnosti, izdvajamo još i konceptualne mape i projekte kao najkompleksnije. Konceptualne mape su grafička organizacija znanja koja potiče analizu i interpretaciju informacija. Njihova izrada, povezana s djeci poznatim okruženjem, razvija kritičko mišljenje kroz razumijevanje odnosa između pojmova. Primjeri uključuju izradu mapa o vremenskim prilikama ili identificiranje pojmova koji ne pripadaju skupini.

Projekti su kompleksne aktivnosti koje podržavaju aktivno i iskustveno učenje kroz niz različitih zadataka. Kroz projekte djeca proučavaju teme koje ih zanimaju, uz podršku odraslih, i razvijaju kritičko mišljenje, donošenje odluka i preuzimanje odgovornosti. Primjer je projekt „Ptica“, gdje djeca istražuju i reflektiraju o pticama kroz različite aktivnosti (Milanović 2022, prema Slunjski 2012).

5. Zaključak

Odgovaj igra ključnu ulogu u razvoju svakog pojedinca, omogućavajući mu da postane punopravni član društva. Bez pravilnog usmjeravanja i učenja, čovjek ne bi mogao dostići svoj puni potencijal niti bi bio sposoban opstati u složenom svijetu oko sebe. Autor Polić naglašava značaj odgoja u formiranju ljudske egzistencije i identiteta, ističući da je odgovaj neophodan ne samo za fizički opstanak, već i za prepoznavanje i ostvarenje ljudskosti:

„Čovjeku je odgovaj, naravno, potreban. Bez odgoja on ne samo da ne bi bio čovjekom, već ni preživjeti ne bi mogao. Stoga je za njega odgovaj uvjet života, a napose onog života po kojemu se on prepoznaje čovjekom. Prisutno je to i u samom jezičnom izrazu odgovaj (od-govaj).“ (Polić, 1993; str. 15)

Razvijanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi ključni je element njihovog cjelovitog razvoja i bitan aspekt odgoja koji djeca trebaju usvojiti. Kroz aktivno poticanje kritičkog mišljenja, djeca postaju sposobna analizirati, vrednovati i razumjeti informacije te donositi kritički promišljene odluke. U današnjem društvu koje obiluje informacijama, kritičko mišljenje postaje esencijalna vještina za filtriranje istinitih i relevantnih informacija od onih manje pouzdanih. Nadalje, u radu se ističe uloga odgojitelja i roditelja u poticanju kritičkog mišljenja kroz oblikovanje poticajnih aktivnosti i stvaranje stimulativnog okruženja. Kroz pravilno vođene aktivnosti, djeca se potiču na samostalno promišljanje, izražavanje mišljenja te sudjelovanje u raspravama i debatama.

Jedan od istaknutih primjera uspješne integracije kritičkog mišljenja u predškolsko obrazovanje dolazi iz programa *Filozofija za djecu*, koji se primjenjuje u raznim zemljama diljem svijeta. Ovaj program nije samo teorijski koncept, već konkretna praksa koja potiče djecu na postavljanje pitanja, promišljanje vlastitih uvjerenja te argumentirano iznošenje svojih stavova. Na primjeru *Filozofije za djecu* jasno se vidi kako strukturirane aktivnosti poput filozofskih rasprava pomažu djeci u razvoju kritičkog mišljenja. Djeca se potiču da slušaju mišljenja drugih, izražavaju vlastite ideje te argumentiraju svoje stavove, čime se osnažuje njihova sposobnost analiziranja, vrednovanja i donošenja odluka. Ovakvi programi ne samo da obogaćuju obrazovni proces već i pripremaju djecu za aktivno sudjelovanje u suvremenom društvu koje zahtijeva sve složenije vještine kritičkog razmišljanja.

Uvažavajući kompleksnost ovog procesa, potrebno je kontinuirano ulagati u obrazovanje odgojitelja i osigurati resurse za implementaciju kvalitetnih programa poticanja kritičkog mišljenja u predškolskim ustanovama. Kroz integraciju kritičkog mišljenja u svakodnevne aktivnosti i otvaranje prostora za dijalog i razmjenu mišljenja, dajemo doprinos

razvoju autonomnih, samopouzdanih i kritički osviještenih pojedinaca sposobnih za uspješno suočavanje s izazovima suvremenog društva.

Osim redovnog uključivanja kritičkog mišljenja u pedagoški rad, bilo bi dobro organiziranje radionica, debata te uključivanje u igru kod mlađe djece kroz dramatizaciju, raznolike strukturirane aktivnosti pričanja priča i razgovora te istraživačkih aktivnosti.

Važno je usmjeriti pažnju na praktičnu primjenu prethodno navedenih metoda i aktivnosti u stvarnom okruženju predškolskih ustanova. Potrebno je pratiti njihovu učinkovitost i prilagoditi ih potrebama i specifičnostima djece u različitim kontekstima. Uspješno razvijanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi zahtijeva multidisciplinarni pristup, suradnju među odgojiteljima, roditeljima i stručnjacima, kao i stalnu evaluaciju i prilagodbu pristupa u skladu s najnovijim spoznajama i potrebama djece. Samo na taj način možemo osigurati da djeca izrastu u samosvjesne, samopouzdana i kritički osviještene pojedince spremne za buduće izazove.

6. Literatura

1. Beović, P. (2022). Kritičko mišljenje u predškolskoj dobi (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:976948>
2. Bedenković Lež, M. i Šušnjara Raić, S. (2021). Mediji u razvoju kritičkog mišljenja djece. *Bjelovarski učitelj*, 26 (1-3), 127-139. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/272583>
3. Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
4. Bjelanović Dijanić, Ž. (2012). Neke metode za razvoj kritičkog mišljenja učenika po ERR sustavu. *Metodički ogledi*, 19 (1), 163-179. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/94727>
5. Buchberger, I. i Milanović, M. (2023). Razvoj kompetencije kritičkog mišljenja kod djece rane i predškolske dobi. *Napredak*, 164 (1-2), 99-119. <https://doi.org/10.59549/n.164.1-2.6>
6. Buggle, F. (2002). *Razvojna psihologija Jeana Piageta: o spoznajnom razvoju*, Jastrebarsko: Naklada slap
7. Ćurko, B. i Kragić, I. (2009). Igra – put k multidimenzioniranom mišljenju. Na tragu filozofije za djecu. *Filozofska istraživanja*, 29 (2), 303-310. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/41409>
8. Ćurko, Bruno. 2018. *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
9. Dewey, J. How we think <https://bef632.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/dewey-how-we-think.pdf>
10. Dundić, M. i Ćurko, B. (2019). Povezanost teorije kritičkog mišljenja s promišljanjem o odgoju Erazma Roterdamskog. *Filozofska istraživanja*, 39 (3), 687-696. <https://doi.org/10.21464/fi39308>
11. Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. Dostupno na: https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty-documents/robert-ennis/thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf
12. Guć, J. (2019). Bruno Ćurko: Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike etike. *Filozofska istraživanja*, 39 (3), 715-719. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/238408>
13. Hercigonja, Z. (2019). Kkritičko mišljenje kao glavni zadatak medijskog odgoja i obrazovanja. *Varaždinski učitelj*, 2 (2), 7-12. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/224270>
14. Heyman G. D. (2008). Children's Critical Thinking When Learning From Others. *Current directions in psychological science*, 17(5), 344–347. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00603.x>
15. Krasnodenski, S. (2023). *Filozofija i kritičko mišljenje (Diplomski rad)*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet filozofije i religijskih znanosti. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:260:172882>
16. Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje rođa?!: odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Zagreb: Profil.

17. Luketić, I. (2019). Teorija multidimenzioniranog mišljenja M. Lipmana i njena kritika (Diplomski rad). Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:915606>
18. Martinović, N. (2015). Istraživačke aktivnosti djece rane i predškolske dobi. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20 (77/78), 32-33. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/169965>
19. Miliša, Z. Čurko, B. 2010. Odgoj za kritičko mišljenje i medijska manipulacija. <https://hrcak.srce.hr/55353>
20. Milanović, M. (2022). Odgojno-obrazovne aktivnosti za poticanje kritičkog mišljenja kod djece predškolske dobi (Završni rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:635248>
21. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>
22. Mikić, K. (2004). Mediji i roditelji, Zapis. Zagreb, 46 http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=483#.WZQAsVVJZrQ
23. Mrdeža, A. (2017). Razvoj kritičkog mišljenja (Diplomski rad). Split: Sveučilište u Splitu, Pomorski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:164:549785>
24. Polić, M. (1993.) K filozofiji odgoja <https://fulviosuran.weebly.com/uploads/6/2/3/9/62390407/milan-polic-k-filozofiji-odgoja-pdf.pdf>
25. Rosanda Žigo, Iva. 2015. (S)misao kritike. Koprivnica: Sveučilište Sjever
26. Slunjski, E. (2011). Razvoj autonomije djeteta u procesu odgoja i obrazovanja u vrtiću. *Pedagogijska istraživanja*, 8 (2), 217-228. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/116666>
27. Whittaker, J. V., & McMullen, M. B. (2014). Preschool: Good Thinking! Fostering Children's Reasoning and Problem Solving. *YC Young Children*, 69(3), 80–89. <http://www.jstor.org/stable/ycyoungchildren.69.3.80>
28. Williams, M. (2009). Storytelling with Young People. TRACS - Traditional Arts & Culture Scotland, Scottish Storytelling Centre. Dostupno na: <https://tracscotland.org/resources/storytelling-with-young-people/>

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)